

Rezolvarea unei criptograme: Constantin Hanațki

(Certitudini și ipoteze pe marginea unei scrisori inedite)

Vasile MALANEȚCHI,
cercetător științific

După 1812, odată cu dezmembrarea Moldovei și alipirea abuzivă a teritoriului dintre Prut și Nistru la Rusia, între orașul Chișinău, devenit centru administrativ al Basarabiei ca o nouă regiune a imperiului țarist, și Odesa, capitala Novorusiei - ținut în componența căruia intra și Basarabia, s-au stabilit relații fructuoase de colaborare și în domeniul schimbului de valori culturale. Istoricii și cercetătorii literari au abordat în studiile lor diverse aspecte ale chestiunii¹.

În timpul unor investigații întreprinse la Biblioteca Științifică a Universității de Stat "I. I. Mecinikov" din Odesa am atestat câteva scrisori inedite, adresate unor oameni de știință de aici, scrisori ce reflectă realități culturale basarabene din jumătatea a doua a secolului XIX. Este vorba, în cazul de față, de o epistolă din 1866 a lui Constantin Hanațki, fost redactor al publicației *Kisimiovskie oblastnie vedomosti*, adresată printului S. M. Voronțov, cunoscut bibliofil și arheolog amator. În măsura, în care am avut la îndemână și alte date, am încercat să o redau contextului, evidențiind, pe cât a fost posibil, locul (și chiar, numele!) autorului în cadrul procesului cultural al epocii.

În anii '60 ai secolului al XIX-lea presa din Chișinău și Odesa, în speță *Bessarabskie oblastnie vedomosti*, oferea cu generozitate cititorilor săi posibilitatea de a lua cunoștință de studiile și articolele privind diverse aspecte ale istoriei, culturii, etnografiei și folclorului din Basarabia ale unui autor care, din motive numai de el știute, semna doar cu inițialele "K. X." ("C. H.") și care nici nu bănuia, probabil, că nevinovatul său gest, peste ani, îi va pune la mare

încurcătură pe cercetătorii dornici să-i cunoască identitatea.

Astfel, în 1968 cunoscutul pușcino-log și istoric al presei din Basarabia, prof. dr. B. A. Trubețkoi, în lucrarea *Iz istorii periodiceskoj peceati Bessarabii 1854-1916 g.g.* (în l. rusă p. 138), a lansat opinia, că "autor al acestor minunate articole este H. Caraguș, unul din colaboratorii activi ai presei basarabene", în timp ce alți cercetători presupuneau că în dosul acestor inițiale se ascunde A. Zașciuk, autorul valoroasei monografii *Materiali dlea gheografii i statistiki Rossii. Bessarabskaia oblastia* (1862).

Mai aproape de adevăr s-a dovedit a fi dna Alexandrina Matcovschi, care, într-un articol publicat în revista *Nistru* (1972, nr. 2), apoi în studiul său *Prezențe moldovenesti în publicațiile ruse din anii 1880-1905* (Chișinău, 1976), îl numește (după V. Zotov. *Istoria vse-mirnoj literaturi*, t. III, 1881, p. 583) C. Hoinațki (C. Hoinațchi), rezervând, ce-i drept, inițiativa de a clarifica această dilemă - H. Caraguș (H. Karaguș) sau C. Hoinațki (C. Hoinațchi) - "cercetătorilor ce se vor ocupa în viitor de identificarea paternității articolelor menționate".

Punctul pe i l-a pus V. Ciocanu, în recenzia sa la amintitul studiu al Alexandrinei Matcovschi, constatând că "cu inițialele "C. H." "K. H." a semnat însuși redactorul din acei ani al buletinului regional Constantin V. Hanațki, care s-a aflat în această funcție până la 7 martie 1866, când e transferat la Simferopol în calitate de secretar al Comitetului statistic" (*Nistru*, 1977, nr. 3, P. 137).

Dar iată că, recent, N. V. Popovici, în studiul său *Moldavski folklor na stra-*

nițah russskoj pressī XIX veka (1982), nefiind, probabil, la curent cu această precizare de rigoare, întreprinde o nouă tentativă de polemică, asociindu-se – contrar opiniei lui B. A. Trubetkoi – “ipotezei lui V. Zotov, împărtășite și de A. Matcovschi, deoarece, indiscutabil, un cercetător din secolul XIX, mai apropiat în timp de autorul basarabean, putea să-l cunoască pe acesta mai bine” (p. 55).

Mi-am amintit de toate aceste amănunte în incinta Bibliotecii Științifice a Universității de Stat “I. I. Mecinikov” din Odesa, atunci când am atestat și consultat, în fondul “Vorontov” (nr. 3501), o broșură de 105 pagini intitulată *Țigane*, apărută la Chișinău în 1866, având pe coperta interioară următoarea specificare: “Оттиски из Бессарабских Областных Ведомостей с № 33-52 за 1865 год и № 1-3 за 1866” (= Extras din ziarul *Bessarabskie oblastnie vedomosti*, nr. 33-5, 1865 și nr. 1-3, 1866), iar pe fila de la urmă, în loc de semnătură – aceeași criptogramă “С. Н.” “К. Н.” și data “Кишинёв, 15 августа 1865 года” (= Chișinău, 15 august, 1865).

Cu mai multe decenii în urmă unul dintre lucrătorii bibliotecii a notat cu precizie pe copertă, cu un scris de mână îngrijit, numele autorului (“С. Нанаќи”), lucrarea fiind înregistrată la fel (cu numele deplin al autorului) și la fisier.

Și nu că bibliografia odesită ar fi mai ageri la descifrarea criptogramelor. Pur și simplu ei s-au bizuit pe date concrete, necunoscute cercetătorilor de la Chișinău.

Dar să deschidem volumul. Pe fila verso a foii de titlu citim următoarea dedicație-autograf: “Его Светлости князю Семёну Михайловичу Воронцову от автора. Симферополь. 28 апреля 1866 года” (= Prea luminatul print Semion M. Voronov, din partea autorului, Simferopol. 28 aprilie 1866).

Destinatarul dedicației, arheologul amator S. M. Vorontov (1823 – 1882), e fiul cunoscutului guvernator general al Ținutului Novorusiei și Basarabiei M. S. Vorontov (1782–1856) și a fost mai mulți ani șef al administrației orașenești din Odesa.²

Cum a nimerit acest studiu despre țigani în vestita bibliotecă a familiei Vorontov? Cum l-au identificat bibliograful pe autor? Cine este el și care îi erau preocupările la momentul dat?

O scrisoare pe care am găsit-o, păstrată fiind cu grijă între filele volumului, concomitent ne dă răspuns la toate aceste întrebări. Iată-o:

**“Ваша Светлость
Князь Семён Михайлович!**

Таврический губернатор, Григорий Васильевич Жуковский, предложил мне занять должность секретаря Таврического губернского Статистического Комитета. Я поспешил принять этот приятный для меня пост, оставив мою службу, которую занимал более шести лет, в качестве редактора “Бессарабских областных ведомостей” в Кишинёве. Я переехал в Крым с полною верою и желанием принести и мою долю труда для пользы этого прекрасного края.

Будучи однако же незнаком с местностью и не находя в делах Комитета, почти несуществовавшего, должного порядка, необходимых и правдивых данных, на которых можно было бы опираться и приступить к историко-статистическому описанию Крыма, я должен собирать и проверять нужные для науки и края сведения на самих местах, лично, а этот труд для одного не лёгок, а главное – сопряжён с издержками по разведыванию и разъездам, что для меня, при ограниченном жалованьи, весьма чувствительно.

А поэтому, осмеливаясь беспокоить Особу Вашей Светлости покорнейшею просьбою – разрешить мне получать от управляющих, в именах Ваших в Крыму, содействие и помощь в собирании и проверке статистических данных преимущественно на южном берегу. Содействие это весьма важно и ускорит работу и подготовку к выпуску в свет памятной книжки Таврической губернии, в которой имеет быть помещено подробное описание Алупки, с литографически видом дворца Вашей Светлости.

Имею честь предложить при этом Вашей Светлости последний мой в Бессарабии труд – историческое исследование и современный быт цыган.

Вашей Светлости
покорнейший слуга
Секретарь Таврического
Статистического Комитета
К. Ханацкий.

Симферополь, 28 апреля 1866 года”.

Traducere:

Luminăția Voastră
Prințe Semion Mihailovicil

Guvernatorul Taveriei, Grigori Vasilievici Jukovski, mi-a propus să ocup funcția de secretar al Comitetului statistic din gubernia Taveria. Și eu m-am grăbit să accept acest plăcut pentru mine post, păstrând serviciul, pe care timp de mai bine de șase ani l-am ocupat la Chisinău în calitate de redactor al “Buletinului regional al Basarabiei”. Eu nu am mutat în Crimeea cu ferma dorință de a-mi aduce partea de contribuție întru folosul acestui minunat ținut.

Necunoscând, însă, îndestul localitatea, negăsind în dosarele Comitetului, care aproape nici n-a existat, ordinea cuvenită și materiale necesare privind descrierea istorico-statistică a Crimeii, eu trebuie personal să culeg și să verific la fața locului datele științifice, lucru nu atât de ușor pentru o singură persoană, și, principalul,

însoțit de cheltuieli pentru cercetare și călătorii, fapt destul de sensibil pentru mine cu salariul meu limitat.

De aceea îndrăznesc să Vă deranjez, Luminăția Voastră, cu o preamă rugămintă – să-mi permiteți a primi de la administratorii moșiilor D-voastră din Crimeea sprijin și ajutor la adunarea și verificarea datelor statistice cu precădere pe malul de sud. Sprijinul acesta e foarte necesar și va grăbi lucrul și pregătirea pentru tipar a “Cărții memoriale a Guberniei Taveria”, în care urmează să fie inserată și o descriere amănunțită a Alupkăi, cu o imagine litografiată a palatului Luminăției Voastre.

Folosindu-mă de ocazie, am onoarea să Vă propun ultima mea lucrare realizată în Basarabia – o cercetare despre istoria și despre traiul de astăzi al țiganilor.

A Luminăției Voastre
preasupusă slugă,
secretarul Comitetului
statistic din Taveria,
C. Hanațki.

Simferopol, 28 aprilie 1866”.

Întreprinderea unor investigații la arhivele, muzeele și bibliotecile din Crimeea s-ar solda, credem, cu descoperirea unor materiale necunoscute, din care am putea afla date noi din viața și preocupările acestui om de cultură, care a trăit și activat un timp și pe meleagul nostru, consacrandu-i mai multe scrieri publicistice și lucrări științifice, care, de asemenea, așteaptă să fie valorificate.

Note:

1. A se vedea, în acest sens, articolul lui Vasile Ciocanu *Chisinău și Odesa (Din istoria relațiilor culturale în secolul XIX)*, publicat în revista filologică *Limba și literatura moldovenească*, 1982, nr. 2, precum și studiul Alexandrinei Matcovschi *Din preocupările folclorice ale Societății de Istorie și Antichități din Odesa*, inserat în aceeași revistă, *Limba și literatura moldovenească*, 1982, nr. 1.

2. Vezi: P. Bondarenko, V. Feldman. *Библиотека Воронцовых в Одесском университете. “Альманах библиофила”*. Выпуск X. Москва: Ed. Kniga, 1981, - P. 98-109.